

---

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

1.1. PAMATINIAI LIETUVOS VALSTYBĖS PRINCIPAI: VALSTYBĖS NEPRIKLAUSOMYBĖ, TAUTOS SUVERENITETAS IR DEMOKRATIJA, VALDYMO FORMA – RESPUBLIKA

1.1.1. Pamatiniai Lietuvos valstybės principai

Lietuvos valstybės pamatą sudarančios konstitucinės vertybės

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 1 straipsnyje yra įtvirtintos pamatinės konstitucinės vertybės – valstybės nepriklausomybė, demokratija ir respublika; jos yra neatskiriama tarpusavyje susijusios ir sudaro Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą, todėl jokiais aplinkybėmis negali būti paneigtos (Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas).

Konstitucinis Teismas 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime pažymėjo, kad žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas taip pat laikytinas pamatine konstitucine vertybe, neatskiriama susijusia su Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančiomis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika; prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis taip pat negali būti paneigtas.

<...> pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis.

Pažymėtina, kad su Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika – taip pat yra glaudžiai susijusi Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, suponuojanti Lietuvos Respublikos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją.

Lietuvos valstybės pamatą sudarančios konstitucinės vertybės, kurias įtvirtinančios Konstitucijos nuostatos negali būti paneigtos

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

<...> prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. Niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl net paisant <...> iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę; kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atstatytą „nepriklausomą demokratiniiais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“.

1.1.2. Tautos suverenitetas

Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo formos (Konstitucijos 2, 4 straipsniai, 55 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

Konstitucijos 2 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad suverenitetas priklauso Tautai, o pagal Konstitucijos 4 straipsnį aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai dviem pagrindinėmis organizacinėmis formomis: nacionaliniais rinkimais ir referendumu. Jų organizavimo principai ir svarbiausios sąlygos yra įtvirtintos konstitucinėse normose, o vykdymo tvarką reglamentuoja atitinkami įstatymai. Minėtų demokratijos formų teisinį pagrindą sudaro Konstitucijos 2, 4 straipsniai, taip pat piliečių rinkimų teisė (Konstitucijos 33, 34 straipsniai) (Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 11 d. sprendimas). Kaip Konstitucinis Teismas pažymėjo 1994 m. gruodžio 1 d. nutarime, Tauta savo valią tiesiogiai paprastai pareiškia referendumo arba tiesioginių visuotinių rinkimų metu, t. y. tik po referendumo arba tiesioginių visuotinių rinkimų galima konstatuoti, kokia yra Tautos valia konkrečiu klausimu.

Taigi pagal Konstituciją referendumas yra tiesioginio Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo forma; Tauta aukščiausią suverenią galią taip pat vykdo netiesiogiai – per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Pabrėžtina, kad jokie subjektai negali būti tapatinami su Tauta, kuriai priklauso suverenitetas (Konstitucijos 2 straipsnis) ir kuri aukščiausią suverenią galią vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus (Konstitucijos 4 straipsnis). Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas 1994 m. gruodžio 1 d. nutarime konstatavo, jog referendumo iniciatyvinės grupės negali būti nei tapatinamos su Tauta, nei kalbėti jos vardu.

Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalį Seimo nariai yra Tautos atstovai. Taigi pagal Konstituciją tik Seimas yra Tautos atstovybė, per kurią Tauta vykdo aukščiausią suverenią galią. Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo tiesiogiai, ir aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo per savo demokratiškai išrinktus atstovus – Seimo narius. Taigi pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp Tautos ir jos atstovybės – Seimo: Seimas įgyvendina tuos įgaliojimus, kuriuos Tauta jam nustatė savo priimtoje Konstitucijoje (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas).

Vadinasi, aiškinant Konstituciją negali būti priešpriešinamos tiesioginio (referendumu) ir netiesioginio (per Tautos atstovybę – Seimą) Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo formos.

Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma tik laikantis Konstitucijos

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

<...> Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas).

Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai priimtas išpareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatinės taisyklės ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas). Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas, 2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, pabrėžtina, kad Konstitucijoje atsispindi valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos išpareigojimas kurti ir stiprinti valstybę vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtintomis pamatinėmis taisyklėmis; Konstitucija yra Tautos, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo teisinis pamatas. Taigi pabrėžtina ir tai, kad Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, todėl Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), tik laikantis Konstitucijos.

Reikalavimas laikytis Konstitucijos Tautai vykdant aukščiausią suverenią galią negali būti vertinamas kaip Tautos suvereniteto varžymas ar ribojimas (Konstitucijos 3 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 3 straipsnį niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių (1 dalis); Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką (2 dalis).

Kadangi Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, reikalavimas laikytis Konstitucijos Tautai vykdant aukščiausią suverenią galią, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), negali būti vertinamas kaip Konstitucijos 3 straipsnyje nurodytas Tautos suvereniteto varžymas ar ribojimas, visai Tautai priklausančių suverenių galių savinimasis. Pabrėžtina, kad Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų paskirtis – apsaugoti šiame straipsnyje nurodytas konstitucines vertybes (Tautos suverenitetą, Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką), todėl šiomis nuostatomis negali būti remiamasi siekiant jas paneigti. Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų negalima aiškinti *inter alia* taip, esą jos suponuoja Tautos teisę nepaisyti savo pačios priimtos Konstitucijos arba piliečio, kokios nors

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

piliečių grupės teisę tapatintis su Tauta ir veikti jos vardu siekiant pažeisti minėtas konstitucines vertybes.

Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo formos (Konstitucijos 4 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas

Konstitucijos 4 straipsnyje nustatyta, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai dviem pagrindinėmis organizacinėmis formomis: nacionaliniais rinkimais ir referendumu. Jų organizavimo principai ir svarbiausios sąlygos yra įtvirtintos konstitucinėse normose, o vykdymo tvarką reglamentuoja atitinkami įstatymai. Minėtų demokratijos formų teisinį pagrindą sudaro Konstitucijos 2, 4 straipsniai, taip pat piliečių rinkimų teisė (Konstitucijos 33, 34 straipsniai) (1994 m. liepos 11 d. sprendimas, 2014 m. liepos 11 d. nutarimas).

1.1.3. Demokratija

Demokratinis valstybės valdymas; valdžios atsakomybė visuomenei; atsakingo valdymo principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs <...>, jog konstitucinis reikalavimas, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų organizuota demokratiškai ir kad šalyje būtų demokratinis politinis režimas, yra neatsiejamas nuo Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, taip pat nuo šio straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Demokratiškas valdžios institutų prigimtis yra tokia, kad visi asmenys, kurie įgyvendina politinę žmonių valią, yra įvairiomis formomis kontroliuojami, kad ši valia nebūtų iškreipta (Konstitucinio Teismo 1996 m. gegužės 29 d. sprendimas, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime ir 2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje konstatavo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas; valdžios atsakomybė visuomenei – teisinės valstybės principas, kuris įtvirtintas Konstitucijoje nustačius, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kad piliečiai turi teisę tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus dalyvauti valdant savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų sprendimus, garantavus piliečiams galimybę ginti savo teises teisme, peticijos teisę, taip pat teisės aktuose reglamentavus piliečių prašymų ir skundų nagrinėjimo procedūrą ir kt. (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas, 2004 m. lapkričio 5 d. išvada).

[1.1.4. Valstybės valdymo forma]

[1.2. VALSTYBĖS TERITORIJOS VIENTISUMAS]

1.3. Atvira, teisinga, darni pilietinė visuomenė ir teisinė valstybė

Apie iš teisinės valstybės principo kylantį reikalavimą teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos žr. 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.4. Teisės aktų hierarchija, 1.8.4.1. Bendrosios nuostatos.

Proporcingumo principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 14 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog proporcingumo principas, kaip vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, reiškia, kad teisės aktuose numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 31 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

Teisingumo principas – neatskiriamas teisinės valstybės principo turinio elementas

Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisingumo principas yra neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas, todėl prašymas ištirti ginčijamo teisinio reguliavimo atitiktį konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams traktuotinas kaip prašymas ištirti jo atitiktį konstituciniam teisinės valstybės principui.

Teisinės valstybės principas (reikalavimas užtikrinti žmogaus teises ir laisves, proporcingumo, teisingumo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai, sąsaja su asmenų lygiateisiškumo principu)

Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo aktuose taip pat ne kartą konstatuota, kad vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų yra konstitucinis proporcingumo principas, kuris reiškia, kad įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir kad jos neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai).

Reikalavimas laikantis konstitucinio proporcingumo principo asmens teisių ir laisvių įstatymu neriboti labiau, negu reikia teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti, *inter alia* suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas pakankamai individualizuoti asmens teisių ir laisvių apribojimus: ribojantis asmens teises ir laisves įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens padėtį ir, atsižvelgiant į visas svarbias aplinkybes, atitinkamai individualizuoti konkrečias tam asmeniui taikytinas ribojančias jo teises priemones (Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas).

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atskleidžiamas atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų, taip pat teisingumo (apimančio *inter alia* prigimtinį teisingumą) principo, turinį. Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo nepaisymas reikštų ir konstitucinio teisinės valstybės principo nepaisymą (Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai). Teisingumo negalima pasiekti tenkinant tik vienos grupės interesus ir kartu paneigiant kitų interesus (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Šie principai *inter alia* suponuoja tai, kad valstybė privalo vykdyti priimtus įsipareigojimus asmeniui. Neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.

Konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas ir nuo Konstitucijoje, *inter alia* jos 29 straipsnyje, įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo. Konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo pažeidimas kartu yra ir konstitucinių teisingumo, darnios visuomenės imperatyvų, taigi ir konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeidimas (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d., 2012 m. gruodžio 14 d., 2013 m. balandžio 30 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

<...>

<...> vien tuo, kad, atsižvelgiant į tam tikrą teisinį reguliavimą, yra daroma išimtis, nėra pažeidžiami asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principai.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutarimas

<...> kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus; jo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose; šio principo esmė – teisės viešpatavimas; konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų; juo turi būti vadovojamasi ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir teisinis aiškumas. Teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniui reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d., 2009 m. birželio 22 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2010 m. gegužės 13 d., 2013 m. vasario 20 d., 2013 m. spalio 10 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota ir tai, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas; šie konstituciniai principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, vykdyti priimtus įsipareigojimus asmeniui; neužtikrinus asmens

teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. spalio 10 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų. Konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujamosi ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant.

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją. <...>

Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinį teisinės valstybės principą, yra pažymėjęs, jog pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad teisės aktuose nustatytos ir taikomos priemonės būtų proporcingos siekiamam tikslui, neribotų asmens teisių labiau, negu būtina teisėtam ir visuotinai reikšmingam tikslui pasiekti (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d., 2013 m. liepos 5 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog konstitucinis teisinės valstybės principas, be kita ko, reiškia, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei; neteisės pagrindu teisė negali atsirasti.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 3 d. nutarimas

<...> kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, konstitucinis teisinės valstybės principas yra itin talpus, apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų; jis aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio; šis principas neatsiejamas nuo teisingumo principo ir atvirkščiai.

Teisinis tikrumas ir aiškumas

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

<...> vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – teisinis tikrumas ir aiškumas, kuris suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas); teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugpjūčio 29 d. nutarimai).

Teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas

Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 8 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas; šie konstituciniai principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Pagal Konstituciją yra saugomi ir ginami ne visi iš bet kurio įstatymo ar kito teisės akto kylantys lūkesčiai, bet tik tie, kurie kyla iš pačios Konstitucijos ar iš įstatymų bei kitų teisės aktų, neprieštaraujančių Konstitucijai; tik tokie lūkesčiai gali būti laikomi teisėtais, tik tokie teisėti lūkesčiai yra saugomi ir ginami Konstitucijos (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas).

Teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas

Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutarimas (pakartota 2015 m. birželio 16 d., 2015 m. lapkričio 26 d. nutarimuose)

Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas; šie konstituciniai principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, vykdyti priimtus įsipareigojimus asmeniui; neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. spalio 10 d., 2014 m. gegužės 8 d. nutarimai).

Teisingumo principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs <...>, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atskleidžiamas atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų, tarp jų teisingumo (apimančio *inter alia* prigimtinių teisingumą) principo, turinį. Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo nepaisymas reikštų ir konstitucinio teisinės valstybės principo nepaisymą (Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d., 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimai). Teisingumo negalima pasiekti tenkinant tik vienos grupės interesus ir kartu paneigiant kitų interesus (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes ir juo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija; šis principas yra itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų; juo turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant.

Konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo principo ir atvirkščiai. Teisingumas gali būti įgyvendinamas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos.

Konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas ir nuo Konstitucijoje, *inter alia* jos 29 straipsnio 1 dalyje, įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo.

Konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo pažeidimas kartu yra konstitucinių teisingumo, darnios visuomenės imperatyvų, taigi ir konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeidimas (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d., 2012 m. gruodžio 14 d., 2013 m. balandžio 30 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 26 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės (*inter alia* 2000 m. vasario 23 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2013 m. spalio 9 d., 2014 m. balandžio 14 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo aktuose taip pat ne kartą konstatuota, kad vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų yra konstitucinis proporcingumo principas, kuris reiškia, kad įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir kad jos neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (*inter alia* 2009 m. gruodžio 11 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2013 m. spalio 9 d., 2014 m. balandžio 14 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 6 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija, kad šio konstitucinio principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose, *inter alia* jos 29 straipsnyje, kuriame įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas. Konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo pažeidimas kartu yra ir konstitucinių teisingumo, darnios visuomenės imperatyvų, taigi ir konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeidimas (*inter alia* 2012 m. vasario 6 d., 2012 m. gruodžio 14 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio, kad minėto konstitucinio principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose; konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas.

Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, proporcingumo principas, kaip vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, reiškia, kad įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir kad šios priemonės neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti.

Konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atskleidžiamas atsižvelgiant į įvairias Konstitucijos nuostatas, įvertinant visas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes ir atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų – kaip antai teisingumo (apimančio *inter alia* prigimtinių teisingumą), socialinio solidarumo (derinamo su kiekvieno atsakomybe už savo likimą), asmenų lygybės įstatymui, teismui, valstybės įstaigoms ir pareigūnams bei kitų, ne mažiau reikšmingų, konstitucinių principų – turinį (*inter alia* 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo principo, ir atvirkščiai. Teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra [viena] svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės [pagrindas]; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos (*inter alia* 2003 m. gruodžio 3 d., 2008 m. gruodžio 24 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas (teisingumo, protingumo, proporcingumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principai, teisės aktų hierarchija, sąsaja su valdžių padalijimo principu)

Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis teisingumo principas yra neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas (*inter alia* 2012 m. rugsėjo 25 d., 2012 m. spalio 24 d., 2013 m. balandžio 30 d. nutarimai), taip pat kad konstitucinis teisinės valstybės principas įpareigoja paisyti teisėtų lūkesčių, užtikrinti jų apsaugą, nepažeisti proporcingumo, protingumo, teisingumo reikalavimų (2006 m. kovo 14 d. nutarimas).

Todėl pareiškėjo prašymas ištirti ginčijamo teisinio reguliavimo atitiktį konstituciniams teisingumo, protingumo, proporcingumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principams traktuotinas kaip prašymas ištirti jo atitiktį konstituciniam teisinės valstybės principui.

<...>

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija, – yra itin talpus, apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų; neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas yra konstitucinis teisingumo principas, kuris gali būti įgyvendintas užtikrinus tam tikrą interesų pusiausvyrą.

Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatymiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, taip pat poįstatymiais teisės aktais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme, nebūtų grindžiamas įstatymais, nes antraip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius teisės aktus (*inter alia* 2009 m. birželio 22 d., 2013 m. lapkričio 6 d. nutarimai).

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra susijęs su konstituciniu valdžių padalijimo principu, įtvirtintu *inter alia* Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje, todėl Seimas

neturi teisės pavesti Vyriausybei ar kuriai nors kitai institucijai įgyvendinti jo konstitucinę kompetenciją (2002 m. sausio 14 d., 2010 m. rugsėjo 29 d. <...> nutarimai).

Negali būti taikomas įstatymas, prieštaraujantis Konstitucijai

Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismas, vykdydamas teisingumą, turi vadovautis tik Konstitucijai neprieštaraujančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, jis negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai (2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. birželio 27 d., 2009 m. kovo 2 d., 2010 m. rugsėjo 7 d., 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad būtų iš esmės klaidinga prezumpcija, esą poįstatyminis teisės aktas turi atitikti antikonstitucinį įstatymą, tokia prezumpcija paneigtų Konstitucijoje įtvirtintą teisės aktų hierarchijos, kurios viršūnėje yra Konstitucija, sampratą; taip būtų iškreipta pati konstitucinės justicijos esmė (2007 m. sausio 16 d., 2007 m. birželio 27 d., 2007 m. gruodžio 17 d., 2009 m. birželio 22 d., 2010 m. vasario 9 d., 2010 m. rugsėjo 7 d., 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimai).

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais (*inter alia* 2006 m. gegužės 31 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d., 2009 m. spalio 8 d., 2013 m. balandžio 2 d. nutarimai).

Teisėtų lūkesčių apsauga

Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas

Konstitucinis teisėtų lūkesčių apsaugos principas reiškia, kad <...> teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų bei normų; būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*; teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių (2001 m. gruodžio 18 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2011 m. vasario 14 d. nutarimas).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad valstybės valdžios institucijos, rengdamos ir priimdamos teisės aktus, privalo vadovautis Konstitucijoje įtvirtintu teisinės valstybės principu, kuris, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją, kad valstybės valdžią vykdančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir pakludamos teisei. Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo Konstitucijoje, *inter alia* jos 29 straipsnyje, įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo, taip pat nuo teisingumo principo.

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas

<...> [Konstituciniu teisinės valstybės] principu turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant (*inter alia* 2000 m. gruodžio 6 d., 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimai). Konstitucinis teisinės valstybės principas yra itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų.

Paminėtini kai kurie <...> iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantys imperatyvai:

– Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas, nepaisant to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo (*inter alia* 2008 m. gruodžio 4 d., 2013 m. vasario 20 d., 2014 m. gegužės 9 d. nutarimai);

– konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidejui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų (*inter alia* 2006 m. sausio 16 d., 2010 m. kovo 22 d., 2010 m. lapkričio 9 d., 2013 m. balandžio 2 d., 2015 m. birželio 16 d. nutarimai).

Konstitucinis teisinės valstybės principas atsispindi ir konstitucinius valdžių padalijimo ir Konstitucijos viršenybės principus įtvirtinančioje Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija (*inter alia* 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes ir juo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija (*inter alia* 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas taip pat ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas; jo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose; šio principo esmė – teisės viešpatavimas; konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų; juo turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant.

Teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas

Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs ir tai, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, vykdyti prisiūmtus įsipareigojimus asmeniui. Neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas siejasi su visų valstybės institucijų pareiga laikytis prisiimtų įsipareigojimų. Šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius teisės aktus įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos. Pagal šį principą teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų bei normų, būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių (2001 m. liepos 12 d., 2001 m. gruodžio 18 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas valstybės institucijų ir pareigūnų veiklos teisinio reguliavimo srityje

Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir teisinis aiškumas; teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių; įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su asmenų, *inter alia* valstybės pareigūnų, skyrimu ir atleidimu iš pareigų, turi nustatyti aiškų, darnų teisinį reguliavimą, kad nebūtų galima jo aiškinti nevienodai (2010 m. gegužės 13 d., 2013 m. vasario 20 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad demokratinėje teisinėje valstybėje valstybės institucijos, jų pareigūnai savo veikloje turi vadovautis įstatymais ir teise. Įgyvendindami visuomenei ir valstybei reikšmingas funkcijas, valstybės institucijos, pareigūnai neturi patirti grėsmės, jeigu savo pareigas vykdo nepažeisdami įstatymų. Pagal konstitucinį teisinės valstybės principą reikalaujama, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu (1999 m. gegužės 11 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimai, 2014 m. sausio 16 d. sprendimas). Jeigu valstybės pareigūnai savo funkcijas vykdo vadovaudamiesi Konstitucija, teise, veikdami Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, jie turi būti apsaugoti nuo spaudimo ir nepagrįsto kišimosi į jų veiklą, sąžiningai eidami savo pareigas jie neturi patirti grėsmės savo asmeniui, teisėms ir laisvėms (2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad valstybės institucijų ir pareigūnų veiklos teisinio reguliavimo srityje teisinės valstybės principai įgyvendinami, be kita ko, derinant pasitikėjimą valstybės pareigūnais su jų veiklos vieša kontrole bei atsakomybe visuomenei; teisinėje sistemoje turi būti įtvirtinta galimybė atleisti iš pareigų valstybės pareigūnus, kurie pažeidžia įstatymus, asmeninius ar grupinius interesus iškelia aukščiau visuomenės interesų, savo veiksmais diskredituoja valstybės valdžią; valdžios atsakomybė visuomenei – teisinės valstybės principas, kuris konstituciškai įtvirtinamas nustatant, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, o piliečiai turi teisę tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus valdyti savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų sprendimus (1999 m. gegužės 11 d. nutarimas).

Teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas (plačiau apie teisėtų lūkesčių apsaugą keičiant teisinį reguliavimą žr. 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.1. Bendrosios nuostatos, 2016 m. sausio 25 d. nutarimas)

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 25 d. nutarimas

<...> neatsiejami [konstitucinio teisinės valstybės principo] elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Šie principai *inter alia* suponuoja tai, kad valstybė privalo vykdyti priimtus įsipareigojimus asmeniui. Neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.

Įgytų teisių apsauga yra vienas iš teisėtų lūkesčių principo elementų (2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas). Asmenys, pagal įstatymą įgiję tam tikras teises, turi teisę pagrįstai tikėtis, kad šios teisės nustatytą laiką bus išlaikytos ir įgyvendinamos (2009 m. rugsėjo 2 d., 2012 m. birželio 29 d., 2013 m. vasario 15 d. nutarimai), todėl keičiant teisinį reguliavimą būtina laikytis Konstitucijos normų ir principų.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes (*inter alia* 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas taip pat ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose; šio principo esmė – teisės viešpatavimas; konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų; juo turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant.

Teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas

Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs ir tai, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas; šie konstituciniai principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, vykdyti priimtus įsipareigojimus asmeniui; neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (*inter alia* 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. vasario 15 d., 2014 m. gegužės 8 d., 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimai); asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos; teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių (*inter alia* 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 30 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutarimas

Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus, juo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija; šis principas aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio; šis principas itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų, jo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose.

Proporcingumo principas

Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – proporcingumo principas reiškia, kad teisės aktuose numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (*inter alia* 2012 m. spalio 31 d., 2013 m. liepos 1 d., 2014 m. vasario 14 d. nutarimai); konstitucinio proporcingumo principo reikalavimas asmens teisių ir laisvių įstatymu neriboti labiau, negu reikia teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti, *inter alia* suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas pakankamai individualizuoti asmens teisių ir laisvių apribojimus: ribojantis asmens teises ir laisves įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens situaciją ir, atsižvelgiant į visas svarbias aplinkybes, atitinkamai individualizuoti konkrečias tam asmeniui taikytinas ribojančias jo teises priemones (2011 m. liepos 7 d. nutarimas).

Proporcingumo principas

Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 7 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinį teisinės valstybės principą, yra pažymėjęs, jog pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad teisės aktuose nustatytos ir taikomos priemonės būtų proporcingos siekiamam tikslui, neribotų asmens teisių labiau, negu būtina teisėtam ir visuotinai reikšmingam tikslui pasiekti (*inter alia* 2009 m. kovo 27 d., 2015 m. birželio 16 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 20 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo – vieno pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų; teisingumą galima įgyvendinti užtikrinant interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, interesų priešpriešos. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas yra neatsiejamas nuo teisingumo imperatyvo ir atvirkščiai (*inter alia* 2003 m. kovo 17 d., 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimai).

Teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas

Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 20 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs <...>, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas; šie konstituciniai principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, vykdyti prisiimtus įsipareigojimus asmeniui; neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (*inter alia* 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. vasario 15 d., 2014 m. gegužės 8 d., 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimai); asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

įgyvendinamos; teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtą interesų ir teisėtą lūkesčių (*inter alia* 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 30 d., 2016 m. vasario 2 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas; konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisinių santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų (*inter alia* 2004 m. gruodžio 13 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d., 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimai). Šiuo principu turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant (*inter alia* 2000 m. gruodžio 6 d., 2006 m. sausio 16 d., 2015 m. spalio 29 d. nutarimai).

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas (*inter alia* 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimai).

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais (*inter alia* 2003 m. gruodžio 30 d., 2010 m. kovo 9 d., 2015 m. spalio 29 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2016 m. spalio 27 d. nutarimas (Nr. KT28-N14/2016)

<...> [konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja] įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes. Konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės (*inter alia* 2000 m. vasario 23 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2015 m. vasario 26 d. nutarimai).

Neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas yra konstitucinis teisingumo principas. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindas; teisingumas gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2016 m. spalio 27 d. nutarimas (Nr. KT29-N15/2016)

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų; šis konstitucinis principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos

žmogaus teisės ir laisvės (*inter alia* 2000 m. vasario 23 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2015 m. vasario 26 d. nutarimai); neatskiriamas šio principo turinio elementas yra konstitucinis teisingumo principas, kuris gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą (*inter alia* 2010 m. gruodžio 22 d., 2011 m. lapkričio 17 d., 2015 m. gegužės 26 d. nutarimai); konstitucinis teisinės valstybės principas, be kita ko, įpareigoja paisyti ir protingumo reikalavimo (2010 m. birželio 29 d., 2016 m. birželio 20 d. nutarimai).

Teisinio reguliavimo aiškumo reikalavimas

Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 7 d. nutarimas

<...> [konstitucinis teisinės valstybės principas], kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui: įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius (*inter alia* 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimai).

Vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas, kuris suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (*inter alia* 2003 m. gegužės 30 d., 2008 m. gruodžio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai). <...>

<...> iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio reguliavimo aiškumo ir apibrėžtumo imperatyvų privalu laikytis ir nustatant įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarką.

<...>

<...> pažymėtina ir tai, kad ne bet koks teisinio reguliavimo neaiškumas ar neapibrėžtumas yra pagrindas Konstituciniam Teismui atitinkamą teisinį reguliavimą pripažinti prieštaraujančiu konstituciniam teisinės valstybės principui. Sprendžiant, ar konkretus teisinis reguliavimas atitinka iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančius teisinio reguliavimo aiškumo ir apibrėžtumo imperatyvus, nepakanka konstatuoti, kad šis reguliavimas nėra aiškus, kai jis aiškinamas vien taikant lingvistinį teisės aiškinimo metodą. Galimos situacijos, kai taikant įvairius teisės aiškinimo metodus, iš jų – sisteminių, yra išsiaiškinama atskirų įstatymo nuostatų paskirtis, tikslai, jo reguliuojamų santykių pobūdis ir apimtis, reguliavimo ypatumai.

1.4. KONSTITUCIJOS VIRŠENYBĖ

Žr. 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.4. Teisės aktų hierarchija, 1.8.4.2. Konstitucija, 1.8.4.2.1. Konstitucijos viršenybė.

1.5. VALDŽIŲ PADALIJIMAS

Parlamentinė demokratija; valstybės valdžių sąveika; parlamentinė kontrolė

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas

<...> Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 21 d. sprendime konstatavo:

– Konstitucija įtvirtina parlamentinę demokratiją; tačiau parlamentinė demokratija nėra „konvento valdymas“, ji nėra tokia sistema, kurioje parlamentas tiesiogiai organizuoja kitų valstybės ar savivaldybių institucijų darbą arba gali bet kada įsikišti į bet kurios viešąją valdžią įgyvendinančios valstybės ar savivaldybių institucijos (jų pareigūnų) veiklą; parlamentinė demokratija nėra ir tokia sistema, kurioje parlamentas, esant nors menkiausiai dingsčiai, gali kontroliuoti bet kokius tokių institucijų (jų pareigūnų) sprendimus, inicijuoti sankcijų taikymą atitinkamiems asmenims, juo labiau pats priimti sprendimus už atitinkamą kompetenciją turinčias valstybės ar savivaldybių institucijas (jų pareigūnus), t. y. priimti tokius sprendimus, kuriuos gali priimti tik atitinkamą kompetenciją turinčios valstybės institucijos (jų pareigūnai), pavyzdžiui, teismai, prokurorai, Valstybės kontrolė, ikiteisminio tyrimo institucijos, įstatymuose numatyti operatyvinės veiklos subjektai;

– Konstitucijoje įtvirtintas parlamentinės demokratijos modelis yra racionalus ir nuosaikus; jis nėra grindžiamas vien parlamentine kontrole, vien tarpinstituciniais stabdžiais ir atsvaromis; ne menkesnis vaidmuo parlamentinėje demokratijoje tenka tarpfunkcinei partnerystei, grindžiamai *inter alia* pasitikėjimu. Konstitucinio Teismo aktuose yra konstatuota, kad „įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdamas jos bendrąsias funkcijas tarp valstybės institucijų yra tarpfunkcinė partnerystė, taip pat tarpusavio kontrolė ir atsvara“ (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., 1998 m. balandžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai); Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad „valstybės valdžių sąveika negali būti traktuojama kaip jų priešprieša ar konkurencija, vadinasi, ir stabdžiai bei atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip valdžių priešpriešos mechanizmai“ (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas);

– kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių Seimo kontrolės funkciją (*inter alia* nuostatų, kuriomis yra grindžiama galimybė sudaryti Seimo laikinąsias tyrimo komisijas), interpretavimas neišvengiamai paneigtų konstitucinius atsakingo valdymo, valdžių padalijimo, teisinės valstybės, demokratijos principus, Konstitucijos preambulėje skelbiamą atviros, darnios, teisingos pilietinės visuomenės siekį, sudarytų prielaidas atsirasti nestabilumui valdant valstybę, tvarkant viešuosius reikalus, taip pat prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes.

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinį valdžių padalijimo principą (kuris įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnyje, taip pat kituose Konstitucijos straipsniuose, nustatančiuose valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų igaliojimus), savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, jog šis konstitucinis principas *inter alia* reiškia, kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustatčius tam tikros valstybės valdžios institucijos igaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių igaliojimų, jų perduoti

kitai valstybės valdžios institucijai ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (*inter alia* 2002 m. liepos 11 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2009 m. kovo 2 d. nutarimai).

Valdžių padalijimo principas; valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 1, 2 dalys)

Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta:

„Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.

Valdžios galias riboja Konstitucija.“

Šios Konstitucijos nuostatos išreiškia valdžių padalijimo principą. Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais, kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti ir kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (*inter alia* 2002 m. kovo 5 d., 2006 m. birželio 6 d., 2010 m. gegužės 13 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata „valdžios galias riboja Konstitucija“ yra pažeidžiama, jeigu nustatytu teisiniu reguliavimu konstituciškai nepagrįstai išplečiamos Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos arba kurios nors kitos valdžios institucijos galios (*inter alia* 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2009 m. kovo 2 d. nutarimai).

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra susijęs su konstituciniu valdžių padalijimo principu, įtvirtintu *inter alia* Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Kaip ne kartą pažymėta Konstitucinio Teismo aktuose, konstitucinis valdžių padalijimo principas yra pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas (*inter alia* 1998 m. sausio 10 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai), be kita ko, reiškiantis, kad jeigu Konstitucijoje yra nustatyti konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimai, ši institucija negali šių įgaliojimų atsisakyti, jų perduoti kuriai nors kitai institucijai, kitos valstybės valdžios institucijos negali jų perimti, jie negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (*inter alia* 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2010 m. vasario 26 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas taip pat ne kartą pabrėžė, kad Seimas neturi teisės pavesti Vyriausybei ar kuriai nors kitai institucijai įgyvendinti jo konstitucinę kompetenciją (*inter alia* 2002 m. sausio 14 d., 2009 m. kovo 2 d., 2015 m. gegužės 26 d. nutarimai). Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata „valdžios galias riboja Konstitucija“ yra pažeidžiama, jeigu nustatytu teisiniu reguliavimu konstituciškai nepagrįstai išplečiamos

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos arba kurios nors kitos valdžios institucijos galios (*inter alia* 2004 m. gruodžio 13 d., 2009 m. kovo 2 d., 2015 m. gegužės 26 d. nutarimai).

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas

<...> kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais.

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos 5 straipsnyje (taip pat kituose Konstitucijos straipsniuose, kuriuose nustatyti valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų įgaliojimai) yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas (*inter alia* 2010 m. vasario 26 d., 2010 m. gegužės 13 d., 2015 m. balandžio 3 d. nutarimai).

Konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos; tarp jų turi būti pusiausvyra (*inter alia* 2002 m. sausio 14 d., 2010 m. gegužės 13 d., 2015 m. gegužės 26 d. nutarimai). Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių sąveikos modelį apibūdina ir valstybės valdžių (jų institucijų) tarpusavio kontrolė bei atsvara, neleidžianti vienai valstybės valdžiai dominuoti kitos (kitų) atžvilgiu, ir jų bendradarbiavimas, žinoma, neperžengiant Konstitucijos nustatytų ribų – neišterpiant į kitos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymą (2006 m. gegužės 9 d., 2010 m. gegužės 13 d. nutarimai).

Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal Konstituciją teismas, nagrinėjantis bylą, yra teisminė valdžia – viena iš valstybės valdžių (2006 m. sausio 16 d. nutarimas); teismų veikla, kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime, nėra ir negali būti kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai priskirta valdymo sritis.

Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime yra pažymėjęs, kad Konstitucijoje yra nurodytos ir kitos valstybės institucijos, kurios pagal Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalį nėra priskiriamos nei įstatymų leidžiamajai, nei vykdomajai, nei teisminei valdžiai. Antai pagal Konstituciją tokios institucijos ir (arba) pareigūnai yra Seimo kontrolieriai (73 straipsnio 1 dalis), Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros (118 straipsnis), Valstybės kontrolė (XII skirsnis), Lietuvos bankas (125 ir 126 straipsniai), saugumo tarnyba (84 straipsnio 14 punktą), kariuomenės vadas (84 straipsnio 14 punktą, 140 straipsnio 1 ir 3 dalys), Vyriausioji rinkimų komisija (67 straipsnio 13 punktą).

Konstitucinis valstybės valdžių padalijimo principas nėra tapatus konstituciniam vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principui. Valstybės valdžių padalijimas Konstitucijoje suponuoja ir Vyriausybės – vykdomosios valdžios kolegialios institucijos atskaitingumą įstatymų leidžiamajai valdžiai – Tautos atstovybei (2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad konstituciškai nepagrįstai išplečiamos Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos arba kurios nors kitos valdžios institucijos galios, konstatuotina, jog yra pažeidžiama ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija (*inter alia* 2002 m. gruodžio 24 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimai).

Parlamentinė demokratija

Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas <...> yra pažymėjęs, kad Konstitucija įtvirtina parlamentinę demokratiją, tačiau parlamentinė demokratija nėra tokia sistema, kurioje parlamentas tiesiogiai organizuoja kitų valstybės ar savivaldybių institucijų darbą arba gali bet kada įsikišti į bet kurios viešąją valdžią įgyvendinančios valstybės ar savivaldybių institucijos (jų pareigūnų) veiklą; parlamentinė demokratija nėra ir tokia sistema, kurioje parlamentas, esant nors menkiausiai dingsčiai, gali kontroliuoti bet kokius tokių institucijų (jų pareigūnų) sprendimus, inicijuoti sankcijų taikymą atitinkamiems asmenims. Konstitucijoje įtvirtintas parlamentinės demokratijos modelis yra racionalus ir nuosaikus; jis nėra grindžiamas vien parlamentine kontrole, vien tarpinstituciniais stabdžiais ir atsvaromis; ne menkesnis vaidmuo parlamentinėje demokratijoje tenka tarpfunkcinei partnerystei, grindžiamai *inter alia* pasitikėjimu. Kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių Seimo kontrolės funkciją, aiškinimas neišvengiamai paneigtų konstitucinius atsakingo valdymo, valdžių padalijimo, teisinės valstybės, demokratijos principus, Konstitucijos preambulėje skelbiamą atviros, darnios, teisingos pilietinės visuomenės siekį, sudarytų prielaidas nestabilumui valdant valstybę, tvarkant viešuosius reikalus, taip pat prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes (2006 m. lapkričio 21 d., 2014 m. sausio 16 d. sprendimai).

1.6. VALDŽIOS GALIAS RIBOJA KONSTITUCIJA

Valdžios galias riboja Konstitucija, valdžios įstaigos tarnauja žmonėms (Konstitucijos 5 straipsnio 2, 3 dalys)

Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas

<...> konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas. Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisinių santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų (2004 m. gruodžio 13 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

Konstitucijos 5 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija (2 dalis), valdžios įstaigos tarnauja žmonėms (3 dalis).

Aiškindamas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį, Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad Seimas, kaip įstatymų ir kitų teisės aktų leidėjas, yra savarankiškas tiek, kiek jo galių ir plačios diskrecijos neribojama Konstitucija, *inter alia* konstituciniai teisinės valstybės, valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio aiškumo ir kiti principai.

Konstitucija yra valstybės valdžią ribojanti aukščiausioji teisė, joje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas (2004 m. liepos 1 d. nutarimas, 2004 m. lapkričio 5 d., 2010 m. spalio 27 d. išvados). Demokratinėje teisinėje valstybėje visos valstybės

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

institucijos ir visi pareigūnai privalo vadovautis Konstitucija ir teise. Valdžios atsakomybė visuomenei neatsiejama nuo konstitucinio teisinės valstybės principo; ji konstituciškai įtvirtinama nustatius, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, valdžios galias riboja Konstitucija (2004 m. kovo 31 d. išvada, 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas, 2010 m. spalio 27 d. išvada).

Konstitucijoje įtvirtintas atsakingo valdymo principas suponuoja tai, kad visos valstybės institucijos ir pareigūnai turi vykdyti savo funkcijas vadovaudamiesi Konstitucija, teise, veikdami Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, jie turi tinkamai įgyvendinti jiems Konstitucijos ir įstatymų suteiktus įgaliojimus (2012 m. spalio 26 d., 2012 m. lapkričio 10 d. išvados, 2014 m. gegužės 27 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai).

Pabrėžtina, kad leisdamas įstatymus Seimas yra saistomas ne tik Konstitucijos, bet ir savo paties priimtų įstatymų. Tai – esminis konstitucinio teisinės valstybės principo elementas (*inter alia* 2003 m. sausio 24 d., 2009 m. rugsėjo 24 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2016 m. spalio 5 d. nutarimas (Nr. KT26-N13/2016)

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad valdžios galias riboja Konstitucija, yra pažymėjęs, jog valstybinės valdžios institucijos, rengdamos ir priimdamos teisės aktus, privalo vadovautis Konstitucijoje įtvirtintu teisinės valstybės principu; Seimas, kaip įstatymų ir kitų teisės aktų leidėjas, yra savarankiškas tiek, kiek jo galių neriboja Konstitucija (2001 m. liepos 12 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimai).

1.7. VALSTYBINĖ KALBA – LIETUVIŲ KALBA

Konstitucinis valstybinės kalbos statusas; asmens vardo ir pavardės rašymas piliečio pase (Konstitucijos 14 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas

Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. [nutarime] <...> *inter alia* konstatuota:

„Valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Lietuvių kalba, pagal Konstituciją įgijusi valstybinės kalbos statusą, privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba; raštvedyba, apskaitos, atskaitomybės, finansiniai dokumentai privalo būti tvarkomi lietuvių kalba; valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, įmonės bei organizacijos tarpusavyje susirašinėja valstybine kalba.

<...>

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo valstybės gyvenimo sritis, asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas.“

<...>

<...> konstituciniai atsakingo valdymo, teisinės valstybės principai suponuoja tai, kad tais atvejais, kai leidžiant įstatymus būtina remtis specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija, Seimas iš atitinkamų valstybės institucijų turėtų gauti reikalingą informaciją ir į ją atsižvelgti.

Konstitucinis Teismas, 2009 m. lapkričio 6 d. sprendime aiškindamas savo 1999 m. spalio 21 d. nutarimą <...>, pažymėjo, kad „lietuvių kalbos rašmenis ir su jų naudojimu susijusius esminius klausimus, *inter alia* atitinkamos transkripcijos principus, pagal Konstituciją turi apibrėžti įstatymų leidėjas arba jo įgaliota valstybės institucija“.

Šiame kontekste paminėtina, kad pagal [įstatymą] <...> tokia įgaliota valstybės institucija yra Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – ir VLKK).

<...>

Taigi, atsižvelgiant *inter alia* į tai, kad Konstitucija nesuponuoja tokios Seimo veiklos, kad Seimas visą įstatymų leidybai reikalingą informaciją rinktų pats, nepasikliaudamas kitų valstybės institucijų pateikiama informacija, o tais atvejais, kai yra būtina remtis specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija, jis turi gauti tokią informaciją, konstatuotina, kad kai įstatymų leidėjui nustatant asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase teisinį reguliavimą yra reikalingos specialios žinios, jis turi gauti specialių žinių ar specialią (profesinę) kompetenciją turinčių asmenų (institucijų), *inter alia* pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudarytos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir vykdyti valstybinę kalbos politiką (šiuo metu įstatyme nurodytos institucijos – VLKK), oficialią išvadą, *inter alia* aiškiai išdėstyta poziciją, aiškius siūlymus. Įstatymų leidėjas, sprenddamas, kaip Lietuvos Respublikos piliečio pase turi būti rašomi asmens vardas ir pavardė, negali neatsižvelgti į gautas oficialias išvadas, įskaitant VLKK oficialią išvadą, išdėstyta poziciją (siūlymus).

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo <...> nuostatos „įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios [valstybinės] kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones“, „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ *inter alia* reiškia, kad kai įstatymų leidėjui nustatant asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase teisinį reguliavimą yra reikalingos specialios žinios, jis turi gauti specialių (profesinių) žinių turinčių asmenų (institucijų), *inter alia* pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudarytos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir vykdyti valstybinę kalbos politiką, oficialią išvadą, *inter alia* aiškiai išdėstyta poziciją, aiškius siūlymus, į kuriuos įstatymų leidėjas negali neatsižvelgti.

Kartu pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad įstatymų, kitų Seimo teisės aktų atitiktį Konstitucijai užtikrina ir Seimo įgyvendinama vidinė

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

prevencinė kontrolė Seimo statute nustatytais būdais užkertant kelią leisti įstatymus, kitus teisės aktus, kurie gali prieštarauti Konstitucijai arba kitiems aukštesnės galios teisės aktams (Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas). Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad tokiai vidinei prevencinei kontrolei yra svarbu, kad Seimas atsižvelgtų į įstatymų leidybai reikalingą kitų valstybės institucijų pateikiamą informaciją ir ją vertintų. Įstatymu nustatant, kaip Lietuvos Respublikos piliečio pase turi būti rašomi asmens vardas ir pavardė, turėtų būti remiamasi specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija; todėl Seimas, vadovaudamasis konstituciniu atsakingo valdymo principu, turi gautas oficialias išvadas, *inter alia* VLKK oficialią išvadą, išdėstytą poziciją (siūlymus), tinkamai įvertinti.

<...>

Lietuvos Respublikos piliečio pasas – tai dokumentas, patvirtinantis Lietuvos Respublikos pilietybę ir asmens tapatybę. Pase rašomi piliečio vardas, pavardė, kiti duomenys (Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas minėtame nutarime taip pat konstatavo, kad jeigu teisės normomis būtų nustatyta, jog piliečių vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi kitokiais, ne lietuviškais, rašmenimis, būtų ne tik paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos principas, bet ir sutrikdyta valstybės ir savivaldybių įstaigų, kitų įmonių, įstaigų bei organizacijų veikla.

Konstitucinis Teismas, 2009 m. lapkričio 6 d. sprendime aiškindamas savo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo <...> nuostatą, kurioje vartojama formuluotė „lietuviškais rašmenimis“, pažymėjo, kad Lietuvos valstybinės – lietuvių – kalbos, kaip ir absoliučios daugumos Europos šalių valstybinių (oficialių) kalbų, rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys.

Konstitucinis Teismas 2006 m. gruodžio 21 d., 2009 m. kovo 2 d. nutarimuose yra nurodęs įvairius objektyvius pokyčius, kurie gali lemti būtinybę keisti teisinį reguliavimą. Lietuvių kalbos vystymuisi taip pat gali turėti įtakos įvairūs objektyvūs lietuvių kalbos, įskaitant asmenvardžių rašybą, pokyčiai.

Minėta, kad lietuviškus rašmenis ir su jų naudojimu susijusius esminius klausimus, *inter alia* atitinkamos transkripcijos principus, pagal Konstituciją turi apibrėžti įstatymų leidėjas arba jo igaliota valstybės institucija. Minėta, kad šiuo metu tokia pagal įstatymą igaliota valstybės institucija yra VLKK.

Minėta, kad pagal Konstitucijos 14 straipsnį valstybinė kalba yra lietuvių kalba. 2007 m. gegužės 5 d. nutarime aiškindamas šią konstitucinę nuostatą Konstitucinis Teismas *inter alia* pažymėjo, kad lietuvių kalba yra ypatinga konstitucinė vertybė, ji yra lietuvių tautos etninio ir kultūrinio savitumo pagrindas, tautos tapatumo ir išlikimo garantija; lietuvių kalba saugo tautos tapatumą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldos įstaigų veikimą; valstybinė kalba – bendrinė lietuvių kalba – yra tautos suvereniteto įteisavimo ir oraus bendravimo su pasauliu priemonė. Minėta, jog Konstitucinis Teismas 1999 m. spalio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, jog įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones.

Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas ar jo igaliota institucija, apibrėždama esminius valstybinės kalbos vartojimo klausimus, *inter alia* nustatydamas Lietuvos Respublikos piliečių vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase

taisyklės, turi paisyti konstitucinio imperatyvo saugoti valstybinę lietuvių kalbą ir įvertinti galimą pavojų bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui. Pagal Konstituciją netoleruotina, kad šios taisyklės, *inter alia* įtvirtinančios nelietuviškų asmenvardžių (vardo ir pavardės) rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase, būtų nustatytos neįvertinus jų poveikio bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui, *inter alia* lietuviškų asmenvardžių rašymui.

<...>

Minėta, kad <...> Lietuvos valstybinės – lietuvių – kalbos, kaip ir absoliučios daugumos Europos šalių valstybinių (oficialių) kalbų, rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys.

Visuotinai žinoma, kad nors lietuvių kalbos abėcėlė sukurta lotyniškų rašmenų pagrindu, ji turi ir savitų rašto ženklų, kurie atspindi unikalias lietuvių kalbos fonetines ypatybes.

<...>

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad VLKK turi teikti oficialią išvadą, ar gali būti nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės <...> [nei tokios, pagal kurias asmens vardas ir pavardė piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis ir pagal tarimą], *inter alia* ar konstitucinio reikalavimo „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ formuluotė „valstybine kalba“, taip pat formuluotė „lietuviškais rašmenimis“ gali būti suprantamos taip, kad Lietuvos Respublikos piliečio pase kai kuriais atvejais rašant nelietuviškus vardus ir pavardes galima vartoti ne tik lietuvių kalbos abėcėlės raides, bet ir kitus tik lotyniško pagrindo rašmenis tiek, kiek jie dera su lietuvių kalbos tradicija, nepažeidžia lietuvių kalbos sistemos, lietuvių kalbos savitumo.

Pažymėtina, kad VLKK oficialią išvadą turi teikti ir tuomet, kai svarstomi kitų teisėkūros subjektų parengti teisės aktai, susiję su asmens vardo ir pavardės rašymu Lietuvos Respublikos piliečio pase.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Todėl esminės asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės turi būti nustatytos įstatymu.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo rezoliucinės dalies nuostata „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ *inter alia* reiškia, kad laikantis iš Konstitucijos, *inter alia* jos 14 straipsnio, kylančių reikalavimų gali būti įstatymu nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės nei nustatytosios [šiam] punkte [kad asmens vardas ir pavardė piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis ir pagal tarimą], kai jas keisti siūlo pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu.

1.8. TEISĖKŪROS IR TEISĖS TAIKYMO PAGRINDAI

1.8.1. Bendrosios nuostatos

Teisės aktai neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*)

Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutarimas

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja *inter alia* tai, kad teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų grįžtamoji galia neleidžiama (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*); negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris išterptų į jau pasibaigusius teisinius santykius; iš konstitucinių teisinio tikrumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principų kyla draudimas nustatyti ankstesnę teisės akto įsigaliojimo datą, nei tas teisės aktas paskelbiamas.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 6 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas, kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia*: teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams, ir kt. (*inter alia* 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas).

Teisėtų lūkesčių apsauga keičiant teisinį reguliavimą (apie teisėtų lūkesčių apsaugos principą žr. 1.3. Atvira, teisinga, darni pilietinė visuomenė ir teisinė valstybė)

Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 25 d. nutarimas

Teisinio reguliavimo pakeitimai turėtų būti daromi taip, kad asmenims, kurių teisei padėčiai jie turi įtakos, būtų užtikrinta reali galimybė prisitaikyti prie naujos teisinės situacijos. Todėl, siekiant sudaryti sąlygas asmenims ne tik susipažinti su nauju teisiniu reguliavimu anksčiau, nei jis pradės galioti, bet ir tinkamai pasirengti numatomiems pakeitimams, gali būti būtina nustatyti vėlesnę jo įsigaliojimo datą. Kiek laiko prisitaikymui derėtų palikti kiekvienu konkrečiu atveju, turėtų būti vertinama atsižvelgiant į daugelį aplinkybių: įstatymo paskirtį teisės sistemoje ir juo reguliuojamų visuomeninių santykių pobūdį, subjektų, kuriems jis taikytinas, ratą ir jų galimybes pasirengti naujo teisinio reguliavimo įsigaliojimui, kitas svarbias aplinkybes (2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 16 d. nutarimai).

Darant esminius galiojančio teisinio reguliavimo pakeitimus, lemiančius asmenų teisei padėčiai nepalankius padarinius, gali būti reikalinga numatyti ir tam tikrą pereinamąjį teisinį reguliavimą. Asmenų, kuriems taikytinas naujas teisinis reguliavimas, teisinė padėtis pereinamosiomis nuostatomis turėtų būti sureguliuota taip, kad jiems būtų suteikta pakankamai laiko užbaigti pradėtus veiksmus, kurių ėmėsi ankstesnio

teisinio reguliavimo pagrindu, tikėdamiesi, kad jis bus stabilus, ir įgyvendinti pagal ankstesnį teisinį reguliavimą įgytas teises (2013 m. vasario 15 d. nutarimas).

Įstatymų leidėjo pareiga numatyti tinkamą *vacatio legis* ir pereinamąjį teisinį reguliavimą

Žr. 5. Seimas, 5.5. Seimo darbo tvarka, 5.5.2. Įstatymų leidybos procesas, 2016 m. vasario 2 d. nutarimas.

Oficialus įstatymų paskelbimas (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutarimas

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad galioja tik paskelbti įstatymai.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik tam, kad įstatymai išsigaliotų, bet ir kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų (*inter alia* 2001 m. sausio 11 d., 2007 m. birželio 27 d., 2010 m. rugsėjo 7 d., 2013 m. vasario 15 d. nutarimai). Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje atsispindi ir principas *lex retro non agit* (2001 m. sausio 11 d., 2013 m. vasario 15 d. nutarimai); konstitucinis imperatyvas, kad galioja tik tie teisės aktai, kurie yra paskelbti, neatsiejamas nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, jis yra vienas esminių šio principo elementų – svarbi teisinio tikrumo prielaida (*inter alia* 2001 m. lapkričio 29 d., 2007 m. birželio 27 d., 2010 m. vasario 26 d., 2013 m. vasario 15 d. nutarimai).

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis yra susijusi su 70 straipsnio 1 dalimi, kurioje įtvirtinta, kad Seimo priimti įstatymai išsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Lietuvos Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenustatoma vėlesnė išsigaliojimo diena.

Teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo padarinių teisėtumo prezumpcija (Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas (pakartota 2016 m. birželio 27 d. nutarime)

Aiškindamas Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį, Konstitucinis Teismas yra atskleidęs iš jos kylančios teisės aktų ir jų padarinių konstitucingumo prezumpcijos turinį: Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisės aktas (jo dalis) negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, jog tas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, reiškia, kad tol, kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs sprendimo, jog tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, preziumuojama, kad tas teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad jo pagrindu atsiradę teisiniai padariniai yra teisėti (*inter alia* 2003 m. gruodžio 30 d., 2011 m. spalio 25 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas).

Vadinasi, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį iki Konstitucinio Teismo sprendimo, kad tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, oficialaus paskelbimo preziumuojama, kad tas teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad teisinės pasekmės (kaip antai: pagal atitinkamą institucijos sprendimą, priimtą vadovaujantis šiuo teisės aktu (jo dalimi), asmuo įgijo tam tikras teises ar atitinkamą teisinį statusą arba asmeniui atitinkamu institucijos sprendimu nebuvo suteikta tam tikrų

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

teisų ar atitinkamo teisinio statuso), atsiradusios tokio teisės akto (jo dalies) pagrindu, yra teisėtos (2011 m. spalio 25 d. nutarimas).

Teisėkūros procedūrų viešumo ir skaidrumo reikalavimai

Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas

<...> konstitucinis atsakingo valdymo principas, aiškinamas kartu su Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms imperatyvu, suponuoja teisėkūros procedūrų viešumo ir skaidrumo reikalavimus, kurių privalo laikytis *inter alia* valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos. Tokių reikalavimų paisymas priimant teisės aktus yra būtina visuomenės pasitikėjimo valstybe ir teise bei valdžios atsakomybės visuomenei sąlyga; jis sudaro prielaidas įtraukti visuomenę į sprendimų, susijusių su viešaisiais interesais, priėmimo procesą, *inter alia* sudarant galimybę susipažinti su rengiamais teisės aktų projektais ir kita su jais susijusia informacija, taip įgyvendinant *inter alia* Konstitucijos 33 straipsnyje įtvirtintas piliečių teisės dalyvauti valdant savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus.

<...> galimi ir tokie konstituciškai pateisinami atvejai, kai įstatymu gali būti numatytas ir neviešas Vyriausybės teisės aktų leidybos procesas, kaip antai, siekiant apsaugoti valstybės paslaptį sudarančią informaciją, išvengti grėsmės konstitucinei santvarkai, gynybinei galiai, kitiems svarbiems interesams.

1.8.2. Teisės aiškinimas

Teisės aiškinimo metodai

Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 7 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad atskleidžiant teisės normų turinį paprastai nepakanka taikyti vien lingvistinį aiškinimo metodą; teisės teorijoje žinomi įvairūs teisės aiškinimo metodai: lingvistinis, sisteminis, istorinis, lyginamasis ir kt.; atskleisti atskirų įstatyme pavartotų sąvokų prasmę galima išsiaiškinus įstatymo paskirtį, jo reguliuojamų santykių pobūdį ir apimtį, reguliavimo ypatumus ir pan.; tai galima padaryti taikant įvairius įstatymo aiškinimo metodus, iš jų – sisteminį, nes kiekviena teisės norma yra vientiso teisės akto sudedamoji dalis, susijusi su kitomis to teisės akto normomis (1999 m. birželio 23 d. nutarimas).

1.8.3. Teisės spragos

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (pakartota 2014 m. liepos 11 d. nutarime)

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, *inter alia* pati Konstitucija.

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija

Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 25 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalaujama kuriame nors aukštesnės galios teisės akte, *inter alia* pačioje Konstitucijoje (*inter alia* 2006 m. [rugpjūčio] 8 d. sprendimas, 2010 m. rugsėjo 29 d., 2010 m. lapkričio 29 d., 2011 m. liepos 7 d., 2013 m. gegužės 2 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus ne tik konstatuoti, kad tiriamajame žemesnės galios teisės akte (jo dalyje) esama teisės spragos, *inter alia* legislatyvinės omisijos, bet ir savo nutarimu, priimtu konstitucinės justicijos byloje, pripažinti tokį teisinį reguliavimą prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* Konstitucijai (2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Legislatyvinės omisijos *par excellence* aptikimas žemesnės galios teisės akte (jo dalyje) yra pakankamas pagrindas tą teisės aktą (jo dalį) pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) (2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2009 m. kovo 2 d. nutarimas).

Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, kaip viena iš eksplicitinio teisinio reguliavimo nenustatymo atmainų, iš esmės skiriasi nuo tokio eksplicitinio teisinio reguliavimo nenustatymo, kuris reiškia, kad teisės akte (jo dalyje) yra implicitiškai nustatytas eksplicitinį teisinį reguliavimą papildantis ir pratęsiantis teisinis reguliavimas (*inter alia* teisinis reguliavimas, įtvirtinantis elgesį, priešingą eksplicitiškai nustatytajam). Tais atvejais, kai tam tikras teisės akte (jo dalyje) implicitiškai įtvirtintas teisinis reguliavimas nustato tam tikrą elgesį ir šitaip papildo bei pratęsia eksplicitinį teisinį reguliavimą, nėra pagrindo teigti, esą tas teisės aktas (jo dalis) atitinkamų visuomeninių santykių apskritai nereguliuoja, nes tie visuomeniniai santykiai iš tikrųjų yra teisiškai sureguliuoti, tačiau tas teisinis reguliavimas atitinkamuose teisės aktuose (jų dalyse) yra įtvirtintas ne eksplicitiškai, *expressis verbis*, o implicitiškai ir aiškinant teisę yra išvedamas iš eksplicitinių teisės nuostatų (2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

<...>

<...> tai, kad konkrečiame įstatyme (jo dalyje) nėra nustatyta specialaus tam tikriems santykiams reguliuoti skirto teisinio reguliavimo, anaipol nereiškia, kad šioje srityje esama teisės spragos, *inter alia* legislatyvinės omisijos, nes šie santykiai gali būti sureguliuoti bendrosiomis eksplicitinėmis arba implicitiškai nustatytais eksplicitinį teisinį reguliavimą papildančiomis ir pratęsiančiomis normomis.

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 12 d. sprendimai (Nr. KT14-S7/2016, KT15-S8/2016)

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs ir tai, kad teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, jog atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalaujama kuriame nors aukštesnės galios teisės akte, *inter alia* pačioje Konstitucijoje (*inter alia* 2006 m. [rugpjūčio] 8 d. sprendimas, 2013 m. gegužės 2 d., 2016 m. sausio 25 d. nutarimai).

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija

Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 7 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalaujama kuriame nors aukštesnės galios teisės akte, *inter alia* pačioje Konstitucijoje (*inter alia* 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2011 m. birželio 9 d., 2016 m. sausio 25 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus ne tik konstatuoti, kad tiriamajame žemesnės galios teisės akte (jo dalyje) esama teisės spragos, *inter alia* legislatyvinės omisijos, bet ir savo nutarimu, priimtu konstitucinės justicijos byloje, pripažinti tokį teisinį reguliavimą prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* Konstitucijai (*inter alia* 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Legislatyvinės omisijos *par excellence* aptikimas žemesnės galios teisės akte (jo dalyje) yra pakankamas pagrindas tą teisės aktą (jo dalį) pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) (*inter alia* 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2009 m. kovo 2 d., 2016 m. sausio 25 d. nutarimai).

1.8.4. Teisės aktų hierarchija

1.8.4.1. Bendrosios nuostatos

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad šis konstitucinis principas neleidžia poįstatyminiais teisės aktais (taigi ir Vyriausybės nutarimais) nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatymu, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas, nepaisant to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d., 2010 m. kovo 9 d., 2012 m. balandžio 18 d., 2013 m. vasario 20 d., 2013 m. gegužės 9 d. nutarimai). Konstitucija draudžia žemesnės

galios teisės aktais reguliuoti tuos santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d., 2012 m. balandžio 18 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai). Konstitucinėje jurisprudencijoje yra pažymėta, kad Vyriausybės pareiga priimti poįstatyminius aktus, būtinus įstatymams įgyvendinti, kyla tiesiogiai iš Konstitucijos, o esant įstatymų leidėjo pavedimui – ir iš įstatymų bei Seimo nutarimų dėl įstatymų įgyvendinimo. Be kita ko, Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinį teisinės valstybės principą, yra konstatavęs ir tai, kad tais atvejais, kai Konstitucijoje nereikalaujama tam tikrų joje nurodytų santykių reguliuoti būtent įstatymu ir kai pagal Konstituciją tokių santykių reguliavimas nėra priskirtas kitų valstybės valdžią vykdančių institucijų, *inter alia* Vyriausybės, išimtinai kompetencijai, įstatymų leidėjas gali įstatyme nustatyti ir tai, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas).

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, taip pat poįstatyminiais teisės aktais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytu įstatyme, nebūtų grindžiamas įstatymais (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2009 m. birželio 22 d., 2013 m. lapkričio 6 d., 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimai). Poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimai). Jeigu Vyriausybė nesilaikytų įstatymų, būtų paneigiamas konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuojantis teisės aktų hierarchiją <...> (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 23 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d., 2013 m. balandžio 2 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo aktuose taip pat konstatuota, kad įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 2004 m. kovo 5 d., 2014 m. gegužės 9 d. nutarimai).

Teisėkūros subjektų pareiga paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

Aiškindamas konstitucinį teisinės valstybės principą, Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, kad iš šio principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos, *inter alia* reiškiantis, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, be kita ko, poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykius, kurie turi būti

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

reguliuojami tik įstatymais. Ne kartą konstatuota ir tai, kad Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos, todėl Seimas – įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms institucijoms poįstatyminiais aktais reguliuoti tų teisinių santykių, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais, o Vyriausybė negali tokių įgaliojimų perimti (2004 m. gruodžio 13 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimai).

Teisės akto formos nesilaikymas, kai Konstitucijoje reikalaujama, kad tam tikri santykiai būtų reguliuojami įstatymu, tačiau jie yra reguliuojami poįstatyminiu aktu (nepaisant to, ar šiuos santykius koku nors aspektu reguliuoja dar ir įstatymas, su kuriame nustatytu teisiniu reguliavimu konkuruoja poįstatyminiame akte nustatytas teisinis reguliavimas, ar joks įstatymas šių santykių apskritai nereguliuoja), gali būti pakankamas pagrindas tokį poįstatyminį teisės aktą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai (2004 m. gruodžio 13 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimai).

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose (*inter alia* 2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. kovo 5 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. vasario 7 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimuose) yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

<...>

<...> kai Seimo priimtas teisės aktas (jo dalis) Konstitucinio Teismo nutarimu pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai ir todėl jokiais atvejais negali būti taikomas, tai reiškia, kad tokio teisės akto (jo dalies) teisinė galia yra panaikinta, valstybės institucijoms ir jų pareigūnams kyla pareiga panaikinti tokį teisės aktą (jo dalį) įgyvendinant priimtus ir tapatus turinio poįstatyminius teisės aktus (jų nuostatas) arba pakeisti juos taip, kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas pagal turinį nebūtų tapatus nustatytajam Konstitucijai prieštaraujančiame teisės akte; tol, kol ši pareiga nėra įvykdyta, atitinkamas poįstatyminis teisės aktas (jo dalis) taip pat negali būti taikomas. Jeigu toks poįstatyminis teisės aktas (jo dalis) būtų taikomas, būtų paneigta Konstitucijoje įtvirtinta teisės aktų hierarchijos samprata.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kylantis reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos *inter alia* reiškia, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais (*inter alia* 2007 m. rugsėjo 6 d., 2012 m. balandžio 18 d., 2013 m. vasario 20 d. nutarimai).

Kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarime, tai, kad Seimas, priimdamas poįstatyminius teisės aktus, nesilaiko Konstitucijos ir Seimo statuto, reiškia, jog yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuojantis teisės aktų hierarchiją.

1.8.4.2. Konstitucija

Konstitucija kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas). Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai priimtas išpareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas). Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu ir jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas).

Referendumu priėmusi Konstituciją – aukščiausios teisinės galios aktą, lietuvių tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gerį (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai). Teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės viena svarbiausių priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įtvirtinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės *raison d'être*; priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės geriu (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas).

Konstitucija kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis; Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

<...> Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas).

Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai priimtas išpareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas). Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

valstybės siekiu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas, 2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, pabrėžtina, kad Konstitucijoje atsispindi valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos įsipareigojimas kurti ir stiprinti valstybę vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtintomis pamatinėmis taisyklėmis; Konstitucija yra Tautos, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo teisinis pamatas. Taigi pabrėžtina ir tai, kad Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, todėl Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), tik laikantis Konstitucijos.

1.8.4.2.1. Konstitucijos viršenybė

Konstitucijos viršenybės principas; konstitucinis imperatyvas neteikti referendumui tokių galimų sprendimų, kurie neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime pažymėta, kad viena svarbiausių teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įtvirtinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės *raison d'être*; priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės gėriu.

Pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas – Konstitucijos viršenybės principas, įtvirtintas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai; šis principas įvairiais aspektais taip pat yra įtvirtintas kituose Konstitucijos straipsniuose, *inter alia* 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2007 m. kovo 20 d. nutarimai). Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą; joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai; niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos; konstitucinė tvarka turi būti ginama (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2007 m. kovo 20 d. nutarimai, 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas, 2012 m. kovo 29 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad visos Konstitucijos nuostatos aiškintinos atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą (Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime pabrėžė, kad Konstitucija yra aukščiausios teisinės galios aktas, aukščiausia teisė, visų kitų teisės aktų teisiškumo ir legitimumo matas; visų teisėkūros subjektų diskreciją riboja aukščiausioji teisė – Konstitucija; visi teisės aktai, visų valstybės ir savivaldybių institucijų bei pareigūnų sprendimai turi atitikti Konstituciją, jai neprieštarauti.

Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas 1994 m. gruodžio 1 d. nutarime konstatavo, jog Konstitucijos normos yra vienodai privalomos visiems teisės subjektams, įskaitant ir referendumo iniciatyvines grupes, taip pat bet kokio dydžio piliečių grupes. Konstitucinis Teismas 1994 m. liepos 22 d. nutarime yra pažymėjęs, kad tiek Seimas, tiek kiti įstatymų leidybos proceso dalyviai, rengdami ir priimdami teisės aktus, turi juos derinti su Konstitucija; tai yra viena

svarbiausių konstitucinės santvarkos užtikrinimo priemonių ir vienas svarbiausių teisinės valstybės pamatinių principų, šios taisyklės turi laikytis ir piliečių grupė, reiškianti iniciatyvą surengti referendumą; referendumui teikiamas įstatymo ar jo nuostatų projektas turi būti derinamas su Konstitucija.

<...> Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad ir visi kiti teisės subjektai, *inter alia* teisėkūros subjektai, rinkimų (referendumų) organizavimo institucijos, referendumų iniciatyvinės ir kitos piliečių grupės, yra saistomi Konstitucijos, turi jos laikytis ir nepažeisti. Pažymėtina ir tai, kad iš Konstitucijos viršenybės principo *inter alia* kyla imperatyvas neteikti referendumui tokių galimų sprendimų, kurie neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų.

Konstitucijos viršenybės principas

Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucija teisės aktu hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą; joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai; niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos; konstitucinė tvarka turi būti ginama; pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai; šiuo atžvilgiu Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas yra neatsiejamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu – universaliu konstituciniu principu, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija; Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2007 m. kovo 20 d. nutarimai, 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas).

1.8.4.2.2. Konstitucijos vientisumas, tiesioginis taikymas ir aiškinimas

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. [nutarime] <...> konstatuota:

„<...>

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtinta vertybių pusiausvyra (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas privalo suderinti skirtingus interesus, užtikrinti konstitucinių vertybių pusiausvyrą (Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas).“

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> Konstitucijos pataisomis yra keičiamas Konstitucijos nuostatų turinys, šių nuostatų tarpusavio ryšiai, gali būti keičiama Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyra; pakeitus vienas Konstitucijos nuostatas, gali kisti kitų jos nuostatų ir

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo turinys. Tačiau darant Konstitucijos pataisas turi būti paisoma imperatyvo, kad Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra taip susijusios, kad vienų Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį; Konstitucijos nuostatos sudaro vieną, darnią sistemą; nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms. Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad Konstitucijos pataisomis negalima vienos kitai priešpriešinti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių, *inter alia* negalima Konstitucijos skirsniuose ir straipsniuose nustatyto teisinio reguliavimo priešpriešinti konstituciniam teisiniam reguliavimui, nustatytam Konstitucijos sudedamosiose dalyse. Konstitucijos pataisa negali būti sukurtas toks naujas konstitucinis teisinis reguliavimas, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų kitą ar jai prieštarautų ir šių nuostatų būtų neįmanoma aiškinti kaip tarpusavyje derančių. Taigi iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 6 d. nutarimas (pakartota 2015 m. gegužės 14 d. nutarime)

Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas. Visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieną darnią sistemą, tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra (*inter alia* 2003 m. kovo 4 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 14 d., 2009 m. rugšėjo 24 d. nutarimai).

[1.8.4.2.3. Konstitucijos sudedamoji dalis]

[1.8.4.2.4. Konstitucijos išgaliojimas]

1.8.4.2.5. Konstitucijos pataisos; Konstitucijos stabilumas

Konstitucijos stabilumas

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Kaip 2006 m. kovo 28 d. nutarime pabrėžė Konstitucinis Teismas, Konstitucijos stabilumas – didžiulė teisinė vertybė; Konstitucijos stabilumas – viena iš priedaidų užtikrinti valstybės tęstinumą, pagarbą konstitucinei santvarkai ir teisei, Konstitucijoje deklaruotų lietuvių tautos siekių, kuriais grindžiama pati Konstitucija, įgyvendinimą. Konstitucijos stabilumas yra tokia jos savybė, kuri kartu su kitomis (*inter alia* – ir pirmiausia – su ypatinga, aukščiausia Konstitucijos teisine galia) konstitucinį teisinį reguliavimą atskiria nuo žemesnės galios teisės aktų nustatyto (ordinarinio) teisinio

reguliuojamo (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas), o Konstituciją – nuo visų kitų teisės aktų (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

<...>

<...> Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra konstatavęs, kad Konstitucijos, kaip itin stabilaus teisės akto, prasmė <...> būtų ignoruojama, jeigu intervencija į jos tekstą būtų daroma kiekvieną kartą, kai pasikeičia kurie nors teisiškai reguliuotini visuomeniniai santykiai (pavyzdžiui, kai tam tikrų veiklos rūšių technologinės galimybės išsiplėčia taip, kaip galbūt ir nebuvo įmanoma numatyti tuo metu, kai Konstitucijos tekstas buvo kuriamas).

Pabrėžtina, kad atskleisti giluminį Konstitucijos potencialą nekeičiant jos teksto ir šiuo atžvilgiu pritaikyti Konstituciją prie socialinio gyvenimo pokyčių, nuolat kintančių visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygų, užtikrinti Konstitucijos, kaip visuomenės ir valstybės gyvenimo teisinio pagrindo, gyvybingumą leidžia oficialiosios konstitucinės doktrinos formavimas ir plėtojimas, *inter alia* oficialių konstitucinių doktrininų nuostatų reinterpretavimas, taip pat ir toks, kai oficialioji konstitucinė doktrina yra pakoreguojama; oficialiąją konstitucinę doktriną formuoti ir plėtoti – konstitucinės justicijos funkcija (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose toliau aiškinant ir plėtojant, *inter alia* reinterpretuojant, oficialias konstitucines doktrininis nuostatas, taip pat ir taip, kad oficialioji konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra skatinama nedaryti intervencijos į Konstitucijos tekstą tada, kai tokia intervencija nėra teisiškai būtina; šitai yra prisidedama prie Konstitucijos teksto, kartu ir konstitucinės santvarkos stabilumo užtikrinimo (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

Konstitucijos keitimas; Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų darna

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos keitimo konstitucinį teisinį reguliavimą lemia pačios Konstitucijos samprata, jos prigimtis ir paskirtis.

<...>

<...> Konstitucijos pataisomis yra keičiamas Konstitucijos nuostatų turinys, šių nuostatų tarpusavio ryšiai, gali būti keičiama Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyra; pakeitus vienas Konstitucijos nuostatas, gali kisti kitų jos nuostatų ir visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo turinys. Tačiau darant Konstitucijos pataisus turi būti paisoma imperatyvo, kad Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra taip susijusios, kad vienų Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį; Konstitucijos nuostatos sudaro vieną, darnią sistemą; nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatomis. Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad Konstitucijos pataisomis negalima vienos kitai priešpriešinti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių, *inter alia* negalima Konstitucijos skirsniuose ir straipsniuose nustatyto teisinio reguliavimo priešpriešinti

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

konstituciniam teisiniam reguliavimui, nustatytam Konstitucijos sudedamosiose dalyse. Konstitucijos pataisa negali būti sukurtas toks naujas konstitucinis teisinis reguliavimas, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų kitą ar jai prieštarautų ir šių nuostatų būtų neįmanoma aiškinti kaip tarpusavyje derančių. Taigi iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna.

<...> Konstitucijos samprata, jos prigimtis ir paskirtis, Konstitucijos stabilumas, kaip konstitucinė vertybė, Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvas suponuoja materialinius ir procesinius Konstitucijos keitimo apribojimus. Materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinti apribojimai priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisas; procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka.

Materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai kyla iš visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo ir yra skirti universalioms vertybėms, kuriomis grindžiama Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė ir visuomenės sutartis, ir valstybė, kaip bendras visos visuomenės gėris, ginti, taip pat šių vertybių, Konstitucijos nuostatų darnai apsaugoti.

<...>

Minėta, kad iš Konstitucijos kyla imperatyvas Konstitucijos pataisomis nepažeisti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darnos. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatų sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis.

<...>

<...> pagal Konstituciją Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatomis taikytina tokia pati apsauga, kaip ir Konstitucijos 1 straipsnyje bei Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje įtvirtintai nuostatai „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad nors Konstitucijos 148 straipsnyje nėra eksplicitiškai reguliuojama Konstitucijos sudedamųjų dalių, *inter alia* Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, nuostatų keitimo tvarka, iš paties Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatų esmės kyla reikalavimas jas keisti tokia pat tvarka, kokia gali būti keičiama konstitucinė nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, t. y. tokia tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje.

Minėta, kad iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas Konstitucijos pataisomis nepažeisti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darnos. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją negali būti daromos tokios

Konstitucijos pataisais, kuriomis būtų paneigtos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos, išskyrus atvejį, kai atitinkamos šio Konstitucinio akto nuostatos būtų keičiamos tokia pat tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje.

<...>

<...> Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ *inter alia* nustatyti konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai, kurių neįtvirtinus Konstitucijoje Lietuvos Respublika negalėtų būti visateise Europos Sąjungos nare <...>. Pabrėžtina, kad šie konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai įtvirtinti Konstitucijoje vykdant referendumą pareiškta Tautos valią, kad Lietuvos Respublika būtų Europos Sąjungos narė.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad patys šie pagrindai, Tautos suverenios valios pareiškimas, kaip jų šaltinis, lemia reikalavimą Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 ir 2 straipsnio nuostatas pakeisti ar panaikinti tik referendumu.

Minėta, kad <...> Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją, referendumu nepanaikinus minėtų konstitucinių Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindų, įtvirtintų Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsniuose, negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisais, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje išpareigojimai.

Su Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija yra susijusi pagarba tarptautinei teisei, kuri taip pat yra konstitucinė vertybė.

Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis pagarbos tarptautinei teisei principas, t. y. *pacta sunt servanda* principas, reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, priimtus Lietuvos Respublikos išpareigojimus.

<...>

Minėta, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisais, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos tarptautiniai išpareigojimai (*inter alia* <...> Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos suponuojamos Lietuvos Respublikos narystės NATO išpareigojimai) ir kartu – konstitucinis *pacta sunt servanda* principas, jeigu tų tarptautinių išpareigojimų neatsisakoma vadovaujantis tarptautinės teisės normomis.

Pažymėtina, kad, be minėto Konstitucijos 1 straipsnio, ir kitų Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, taip pat XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų keitimui yra nustatytas ypatingas reikalavimas – pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį jos gali būti keičiamos tik referendumu. Taigi šiose Konstitucijos nuostatose įtvirtintoms vertybėms ir principams taikoma didesnė apsauga nei įtvirtintosioms kitose Konstitucijos nuostatose, kurias keisti gali ir Seimas (Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalis).

Minėta, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

Seimas negali daryti tokių Konstitucijos pataisų, kuriomis būtų paneigtos Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos. Jeigu Seimas priimtų tokias Konstitucijos pataisas, kartu jis pažeistų ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą principą, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Pažymėtina ir tai, kad, atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvą, referendumu taip pat negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis, atitinkamai nekeičiant Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų, būtų nustatomas joms priešingas konstitucinis teisinis reguliavimas.

Procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai – ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka (Konstitucijos XIV skirsnis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Kaip minėta, procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka. Ši tvarka nustatyta Konstitucijos XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“.

Minėta, kad Konstitucijos stabilumas yra tokia jos savybė, kuri kartu su kitomis (*inter alia* – ir pirmiausia – su Konstitucijos ypatinga, aukščiausia teisine galia) konstitucinį teisinį reguliavimą skiria nuo žemesnės galios teisės aktais nustatyto (ordinarinio) teisinio reguliavimo. Kita vertus, Konstitucijos stabilumas nepaneigia galimybės daryti jos pataisas, kai tai yra objektyviai būtina (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas); Konstitucija neturi būti keičiama, jeigu tai nėra teisiškai būtina (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, tai laiduoja *inter alia* sudėtingesnė, sunkesnė, palyginti su konstituciniais ir paprastaisiais įstatymais, Konstitucijos pataisų darymo tvarka (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucijos 67 straipsnio 1, 2 punktuose yra nustatyti atskiri Seimo įgaliojimai svarstyti ir priimti Konstitucijos pataisas ir leisti įstatymus. Paminėtina ir tai, kad įstatymų, *inter alia* konstitucinių, leidyba reguliuojama Konstitucijos 68–72 straipsniuose, o Konstitucijos keitimas atskirame – XIV – skirsnyje „Konstitucijos keitimas“ (147–149 straipsniai); Konstitucijos XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatomis taikoma didesnė apsauga – kaip minėta, pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį jos gali būti keičiamos tik referendumu, o Konstitucijos 68–72 straipsnių nuostatomis gali keisti ir Seimas.

Taigi pagal Konstituciją yra nustatyta skirtinga konstitucinės ir ordinarinės teisės keitimo tvarka, Konstitucijoje nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka negali būti tapatinama su įstatymų (*inter alia* konstitucinių) leidyba; Konstitucijos keitimo tvarkos konstitucinio teisinio reguliavimo stabilumui užtikrinti Konstitucijoje yra nustatyta ypatinga šio reguliavimo keitimo tvarka. Pažymėtina, jog toks konstitucinis teisinis reguliavimas nustatytas *inter alia* siekiant užtikrinti, kad Konstitucija būtų keičiama tik tada, kai tai yra būtina, kad būtų užkirstas kelias skubotoms Konstitucijos pataisoms.

Konstitucijoje nustatyta ypatinga Konstitucijos pataisų darymo tvarka apima *inter alia* šiuos specialius reikalavimus.

Pagal Konstitucijos 147 straipsnio 2 dalį Konstitucija negali būti taisoma nepaprastosios padėties ar karo padėties metu. Toks draudimas nenustatytas įstatymų leidybai.

Pagal Konstitucijos 148 straipsnio 1, 2 dalis yra apriboti Seimo įgaliojimai keisti Konstituciją: Konstitucijos 1 straipsnio, kitos jos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ ir XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu.

Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyti ypatingi subjektai, turintys teisę pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų. Jie yra iš esmės kitokie, negu Konstitucijos 68 straipsnyje nustatyti įstatymų leidybos iniciatyvos subjektai – Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, 50 tūkstančių piliečių.

Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje nustatyta ypatinga Konstitucijos pataisų priėmimo Seime tvarka: Konstitucijos pataisos Seime turi būti svarstomos ir dėl jų balsuojama du kartus; tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Konstitucijoje toks dviejų svarstymų ir balsavimų reikalavimas įstatymų leidybai nenustatytas.

Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje nustatytas ypatingos kvalifikuotos Seimo narių balsų daugumos reikalavimas Konstitucijos keitimo įstatymui priimti: įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių. Toks ypatingos kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimas nenustatytas įstatymų leidybai: pagal Konstitucijos 69 straipsnį įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje (2 dalis); konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma (3 dalis).

Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje nustatytas ypatingas apribojimas teikti iš naujo Seimui svarstyti nepriimtą Konstitucijos pataisą: ji gali būti teikiama ne anksčiau kaip po metų. Konstitucijoje toks apribojimas įstatymų leidybai nenustatytas.

Konstitucijos 149 straipsnio 1, 2 dalyse nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo įstatymo promulgavimo tvarka: priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia; jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas. Pagal Konstitucijos 71 straipsnį Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai gražina Seimui pakartotinai svarstyti (1 dalis); jeigu nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negražina ir nepasirašo, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas (2 dalis).

Taigi promulguojant Konstitucijos keitimo įstatymą Respublikos Prezidento galios yra labiau suvaržytos nei promulguojant kitus įstatymus: Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentas turėtų atidedamojo veto teisę įstatymų dėl Konstitucijos keitimo atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d., 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimai). Tai, kad Konstituciją Seimas keistų tik tada, kai tai yra būtina, kad būtų užkirstas kelias skubotoms Konstitucijos pataisoms, siekiama užtikrinti kitais Konstitucijoje nustatytais specialiaisiais reikalavimais (*inter alia* joje nustatyti ypatingi subjektai, turintys teisę pateikti sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, dviejų svarstymų ir balsavimų dėl Konstitucijos pataisų reikalavimas, ypatingos kvalifikuotos 2/3 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimas Konstitucijos pataisoms priimti).

Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalyje nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo įstatymo įsigaliojimo tvarka: įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja ne anksčiau

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo. Toks įstatymo įsigaliojimo terminas nenustatytas kitų Seimo priimtų įstatymų įsigaliojimui: pagal Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalį Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Lietuvos Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenustatoma vėlesnė įsigaliojimo diena.

Pažymėtina, kad Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalies nuostata taikoma ir šio straipsnio 2 dalyje nurodytam atvejui, kai Konstitucijos keitimo įstatymą oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas: Konstitucijos 149 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Respublikos Prezidento per 5 dienas nepasirašytas ir nepaskelbtas įstatymas dėl Konstitucijos keitimo „įsigalioja, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas“, turi būti aiškinama kartu su šio straipsnio 3 dalies nuostata ir negali jos paneigti.

Sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją samprata (Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Sumanymą keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją turi teisę pateikti Seimui ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų.“

Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalies nuostatoje vartojama sąvoka „sumanymas keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją“ neturėtų būti aiškinama vien pažodžiui, kaip reiškianti neaiškiai suformuluotą, nekonkretų, abstraktų pasiūlymą ar idėją keisti ar papildyti Konstituciją. Toks šios sąvokos aiškinimas būtų konstituciškai nepagrįstas, nes reikėtų, kad Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyti sumanymo keisti Konstituciją subjektai galėtų pateikti Seimui ir Seimas turėtų svarstyti bet kokią pasiūlymą keisti ar papildyti Konstituciją, *inter alia* toki, kuriame būtų suformuluota tik sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją idėja ar tikslas, bet ne konkretus Konstitucijos pataisos tekstas; pateikus Seimui svarstyti tokią pasiūlymą pakeisti ar papildyti Konstituciją, kuriame nesuformuluota konkreti Konstituciją keičianti ar ją papildanti nuostata, *inter alia* nenurodytas konkretus keičiamas ar papildomas Konstitucijos straipsnis (jo dalis ar punktas), nebūtų svarstymo Seime objekto.

Taigi Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalies nuostatoje vartojama sąvoka „sumanymas keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją“ reiškia, kad tai yra Konstitucijos pataisos – Konstitucijos keitimo įstatymo projektas.

Sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją subjektai (Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Minėta, kad Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyti ypatingi subjektai, turintys teisę pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų; jie yra iš esmės kitokie, negu Konstitucijos 68 straipsnyje nustatyti įstatymų leidybos iniciatyvos teisės subjektai – Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, 50 tūkstančių piliečių.

Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį joje nustatyti sumanymo keisti Konstituciją subjektai – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – turi tokią pat teisę pateikti Seimui Konstitucijos

pataisos sumanymą. Pažymėtina ir tai, kad ši Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatytų sumanymo keisti Konstituciją subjektų – ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – teisė yra išimtinė, t. y. tik šie subjektai turi teisę pateikti Seimui konkretų Konstitucijos pataisos – Konstitucijos keitimo įstatymo projektą. Jokiems kitiems subjektams pagal Konstituciją tokia teisė nesuteikta. Šios teisės neturi *inter alia* Konstitucijos 68 straipsnyje nustatyti įstatymų leidybos iniciatyvos teisės subjektai – atskiri Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, 50 tūkstančių piliečių.

Taip pat pažymėtina, jog Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta sumanymo keisti Konstituciją subjektų – ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – išimtinė teisė pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją reiškia, kad pirmiausia šie subjektai, teikdami sumanytą Konstitucijos pataisą, turi teisę įvertinti jos objektyvią teisinę būtinybę; ši teisė taip pat reiškia tai, kad pateikti sumanytą Konstitucijos keitimo įstatymo projektą Seimui svarstyti – pristatyti šį projektą Seimo posėdyje – gali tik šių subjektų įgalioti atstovai.

Sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją svarstymas Seime (Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis, 148 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis aiškintina kartu su 148 straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta ypatinga Konstitucijos pataisų priėmimo Seime tvarka – ypatingos kvalifikuotos Seimo narių balsų daugumos reikalavimas Konstitucijos keitimo įstatymui priimti: Konstitucijos pataisos dėl kitų nei Konstitucijos I ir XIV skirsnių nuostatų Seime turi būti svarstomos ir dėl jų balsuojama du kartus; tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka; įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių.

Minėta, kad pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį joje nustatyti sumanymo keisti Konstituciją subjektai – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – turi tokią pat teisę pateikti Seimui Konstitucijos pataisos sumanymą; ši teisė yra išimtinė, t. y. tik šie subjektai turi teisę pateikti Seimui konkretų Konstitucijos pataisos – Konstitucijos keitimo įstatymo projektą. Taigi pagal Konstituciją tik ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų pateikti Konstitucijos keitimo įstatymų projektai gali būti svarstomi ir dėl jų balsuojama Seime; Seimas negali svarstyti ir balsuoti dėl tokio sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją, kurį pasiūlytų kitas nei nurodytasis Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje subjektas.

Kitai pat aiškinant Konstituciją (*inter alia* taip, kad svarstant sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją Seime kitas nei nurodytasis Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje subjektas galėtų pateikti Seimui toliau svarstyti naują sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją – naują Konstitucijos keitimo įstatymo projektą) būtų paneigta Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų išimtinė teisė pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, taip pat būtų sudarytos prielaidos Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nurodyto sumanymo keisti Konstituciją subjekto pateiktu sumanymu keisti ar papildyti Konstituciją pasinaudoti kaip pretekstu priimti iš esmės kitokio turinio Konstitucijos pataisą. Be to, toks aiškinimas būtų nesuderinamas

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

su <...> Konstitucijos keitimo tvarkos konstitucinio teisinio reguliavimo tikslu užtikrinti, kad Konstitucija būtų keičiama tik tada, kai tai yra būtina, kad būtų užkirstas kelias skubotoms Konstitucijos pataisoms.

Pažymėtina, jog Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta sumanymo keisti Konstituciją subjektų – ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – išimtinė teisė pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją nereiškia, kad Seimas, svarstydamas pateiktą sumanymą, apskritai negali pakeisti Konstitucijos keitimo įstatymo projekto teksto. Tačiau keičiant Konstitucijos keitimo įstatymo projekto tekstą negali būti paneigta Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų išimtinė teisė pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją; kaip minėta, tik ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų pateikti Konstitucijos keitimo įstatymų projektai gali būti svarstomi ir dėl jų balsuojama Seime; Seimas negali svarstyti ir balsuoti dėl tokio sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją, kurį pasiūlytų kitas nei nurodytasis Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje subjektas. Todėl pagal Konstituciją svarstant Seime Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje numatytų subjektų pateiktus Konstitucijos keitimo įstatymų projektus gali būti daromi tik neesminiai, t. y. iš esmės nekeičiantys pateikto projekto turinio, pakeitimai, kuriais siekiama Konstitucijos pataisos projekto tekstą geriau suredaguoti lietuvių kalbos ir teisinės technikos požiūriu, nekeičiant siūlomo konstitucinio teisinio reguliavimo apimties patikslinti ar sukonkretinti siūlomas formuluotes.

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad iš Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalies kyla draudimas svarstant Seime iš esmės pakeisti ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų pateikto Konstitucijos keitimo įstatymo projekto turinį *inter alia* taip, kad būtų iškreiptas siūlomo konstitucinio teisinio reguliavimo tikslas, pakeista siūlomo konstitucinio teisinio reguliavimo apimtis, būtų siūlomos iš esmės kitokios konstitucinio teisinio reguliavimo priemonės siekiamam tikslui pasiekti, būtų siūloma keisti kitą Konstitucijos nuostatą.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucijos keitimo įstatymo projektas su esminio pobūdžio pakeitimais laikytinas nauju projektu – nauju sumanymu keisti ar papildyti Konstituciją, kurį pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį gali pateikti tik ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų.

<...>

<...> pagal Konstituciją Seimo struktūriniai padaliniai, *inter alia* komitetai, taip pat atskiri Seimo nariai neturi teisės pateikti Seimui svarstyti Konstitucijos keitimo įstatymo projekto, kuris iš esmės skirtųsi nuo ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės pateikto Konstitucijos keitimo įstatymo projekto *inter alia* tuo, kad keičiama siūlomo konstitucinio teisinio reguliavimo apimtis, siūlomos iš esmės kitokios konstitucinio teisinio reguliavimo priemonės siekiamam tikslui pasiekti, siūloma keisti kitą Konstitucijos nuostatą.

<...> Seimo struktūriniai padaliniai, *inter alia* komitetai, taip pat atskiri Seimo nariai, Seime svarstant ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės pateiktą Konstitucijos keitimo įstatymo projektą pagal Konstituciją turi teisę siūlyti Seimui svarstomo projekto neesminio pobūdžio pakeitimus, siūlyti atmesti svarstomą projektą, taip pat siūlyti svarstomą projektą pateikusiai ne mažesnei kaip 1/4 visų Seimo narių grupei pateikti naują, iš esmės pakeistą Konstitucijos keitimo įstatymo projektą.

Materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai; Konstitucijos nuostatos, kurios negali būti paneigtos (plačiau apie reikalavimus Konstitucijos keitimui referendumu žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.3. Politinės teisės ir laisvės, 2.3.2. Referendumo teisė, 2014 m. liepos 11 d. nutarimas)

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime pažymėjo, jog darant Konstitucijos pataisus turi būti paisoma imperatyvo, kad Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis); Konstitucijos pataisomis negalima vienos kitai priešpriešinti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių, *inter alia* negalima Konstitucijos skirsniuose ir straipsniuose nustatyto teisinio reguliavimo priešpriešinti konstituciniam teisiniam reguliavimui, nustatytam Konstitucijos sudedamosiose dalyse; Konstitucijos pataisa negali būti sukurtas toks naujas konstitucinis teisinis reguliavimas, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų kitą ar jai prieštarautų ir šių nuostatų būtų neįmanoma aiškinti kaip tarpusavyje derančių; iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna.

Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime taip pat pažymėjo, kad Konstitucijos samprata, jos prigimtis ir paskirtis, Konstitucijos stabilumas, kaip konstitucinė vertybė, Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvas suponuoja *inter alia* materialiuosius Konstitucijos keitimo apribojimus; materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinti apribojimai priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisus; jie kyla iš visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo ir yra skirti universalioms vertybėms, kuriomis grindžiama Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė ir visuomenės sutartis, ir valstybė, kaip bendras visos visuomenės gėris, ginti, taip pat šių vertybių, Konstitucijos nuostatų darnai apsaugoti.

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime išskirti šie iš Konstitucijos kylantys materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai:

- negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis;

- negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigtos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos, išskyrus atvejį, kai atitinkamos šio konstitucinio akto nuostatos būtų keičiamos tokia pat tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje;

- referendumu nepanaikinus konstitucinių Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindų, įtvirtintų Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsniuose, negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai;

- negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai (*inter alia* Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos suponuojamos Lietuvos Respublikos narystės NATO

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

įsipareigojimai) ir kartu – konstitucinis *pacta sunt servanda* principas, jeigu tų tarptautinių įsipareigojimų neatsisakoma vadovaujantis tarptautinės teisės normomis;

– Seimas negali daryti tokių Konstitucijos pataisų, kuriomis būtų paneigtos Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos; referendumu taip pat negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis, atitinkamai nekeičiant Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų, būtų nustatomas joms priešingas konstitucinis teisinis reguliavimas.

Pabrėžtina, kad prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. Niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl net paisant minėtų iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę; kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atstatytą „nepriklausomą demokratinius pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“.

Pažymėtina, kad minėti materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai taikytini ir Konstituciją keičiant referendumu. <...> iš Konstitucijos viršenybės principo *inter alia* kyla imperatyvas neteikti referendumui tokių galimų sprendimų, kurie neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų. Taigi pagal Konstituciją referendumui negali būti teikiamas ir toks Konstitucijos pataisos projektas, kuriuo būtų nepaisoma materialiujų Konstitucijos keitimo apribojimų. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti Konstitucijos viršenybės principą, nepaisyti iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kylančio imperatyvo, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna.

1.8.4.3. Tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė

Tarptautinių sutarčių galia Lietuvos teisės sistemoje; valstybės pareiga pašalinti tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nuostatų nesuderinamumą (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis, 135 straipsnio 1 dalis, 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Šiame kontekste pažymėtina, kad ši nuostata aiškintina atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą. Kaip Konstitucinis Teismas pabrėžė 2004 m. gegužės 25 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimuose, Konstitucija yra aukščiausioji teisė.

Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys igyja įstatymo galią. Pažymėtina ir tai, kad doktrininė nuostata, jog Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys igyja įstatymo galią, negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai). Konstitucijoje taip pat yra įtvirtintas principas, kad tais

atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytuoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai). Taigi tais atvejais, kai Seimo ratifikuotoje įsigaliojusioje tarptautinėje sutartyje įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytuoju Konstitucijoje, tokios tarptautinės sutarties nuostatos taikymo atžvilgiu neturi pirmumo (Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas).

Kaip 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime pažymėjo Konstitucinis Teismas, vidaus teisėje įgyvendinant tarptautinius Lietuvos Respublikos įsipareigojimus būtina atsižvelgti į Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą Konstitucijos viršenybės principą; Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“; ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiu įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet pagal ją reikalaujama, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms; priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis.

Kita vertus, <...> pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis principas *pacta sunt servanda* reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, prisūmtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad, esant Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nuostatų nesuderinamumui, iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies Lietuvos Respublikai kyla pareiga tokį nesuderinamumą pašalinti *inter alia* atsisakant atitinkamų tarptautinėje sutartyje nustatytų tarptautinių įsipareigojimų vadovaujantis tarptautinės teisės normomis arba darant atitinkamas Konstitucijos pataisas.

<...>

<...> kaip minėta, Konstitucijoje yra įtvirtintas principas, jog tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytuoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis.

<...> pažymėtina ir tai, kad net ir nustačius, jog tam tikra Lietuvos Respublikos įstatymo nuostata yra nesuderinta su kurios nors tarptautinės sutarties nuostata, tai savaime nereikštų, kad ta įstatymo nuostata prieštarauja Konstitucijos 138 straipsnio 3 daliai.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (dabar – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas <...>) jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui (Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d., 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. gruodžio 4 d., 2009 m. kovo 27 d., 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimai).

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui.

Tarptautinių sutarčių samprata ir galia Lietuvos teisės sistemoje

Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas

<...> Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys Konstitucijos nuostatų požiūriu – tai tarptautinės teisės reglamentuojami susitarimai, Lietuvos Respublikos sudaryti su *inter alia* kitomis valstybėmis; taigi jos negali būti traktuojamos kaip kurios nors Lietuvos Respublikos valdžios institucijos, *inter alia* Vyriausybės, priimti teisės aktai.

<...>

<...> pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad ši Konstitucijos nuostata reiškia, jog Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią (*inter alia* 1995 m. spalio 17 d. nutarimas, 2002 m. balandžio 25 d. sprendimas, 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas). Kartu Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pabrėžta, jog Konstitucijoje yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis (2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d., 2012 m. rugsėjo 5 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai); taigi tais atvejais, kai Seimo ratifikuotoje išgaliojusioje tarptautinėje sutartyje įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytoju Konstitucijoje, tokios tarptautinės sutarties nuostatos taikymo atžvilgiu neturi pirmumo (2012 m. rugsėjo 5 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimas).

Tarptautinių sutarčių galia Lietuvos teisės sistemoje; Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 9 d. sprendimas

<...> Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią; ši doktrininė nuostata negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas yra kitoks negu nustatytasis tarptautinėse sutartyse; tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktu (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustatytas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis (*inter alia* 2006 m. kovo 14 d., 2012 m. rugsėjo 5 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai);

<...>

<...> EŽTT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui (*inter alia* 2000 m. gegužės 8 d., 2015 m. kovo 5 d. nutarimai).

[1.8.4.4. Konstituciniai įstatymai]

1.8.4.5. Įstatymai

[1.8.4.5.1. Įstatymo samprata ir galia]

1.8.4.5.2. Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus

Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus

Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 9 d. nutarimas

<...> Poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimai).

1.8.4.5.3. Įstatymais reguliuojami santykiai

Mokesčiai nustatomi tik įstatymais

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu, tai yra svarbi asmens teisių apsaugos garantija (2002 m. birželio 3 d., 2015 m. balandžio 3 d. nutarimai). <...> Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtis ir lengvatos, baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi įstatymu.

<...>

Vadinasi, visos apmokestinimo tam tikru mokesčiu sąlygos turi būti nustatytos įstatyme.

Svarbiausi visuomeniniai santykiai turi būti reguliuojami įstatymais

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje laikomasi principinės pozicijos, kad svarbiausi visuomeniniai santykiai turi būti reguliuojami įstatymais. Ne kartą pažymėta ir tai, kad pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu (1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimai). Jokiais aplinkybėmis poįstatyminiais teisės aktais negalima nustatyti asmens teisės atsiradimo sąlygų, riboti teisės apimties (2007 m. gegužės 5 d. nutarimas).

Esminės asmenų, gaunančių atlyginimą iš valstybės (savivaldybės) biudžeto lėšų, darbo apmokėjimo sąlygos turi būti nustatytos įstatymu

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

<...> iš Konstitucijos, *inter alia* jos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos asmens teisės gauti teisingą apmokėjimą už darbą, 128 straipsnio 1 dalies nuostatos, pagal kurią sprendimus dėl valstybės esminių turtinių įsipareigojimų priima Seimas Vyriausybės siūlymu (aiškinamos kitų Seimo ir Vyriausybės konstitucinių įgaliojimų viešųjų finansų srityje kontekste), įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatyme nustatyti esmines asmenų,

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

gaunančių atlyginimą iš valstybės (savivaldybės) biudžeto lėšų, darbo apmokėjimo sąlygas, lemiančias jų darbo užmokestį (kaip antai darbo apmokėjimo sistemą, darbo užmokesčio sudedamąsias dalis, kriterijus, nuo kurių turėtų priklausyti darbo užmokestis, jų įtaką darbo užmokesčiui).

Teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas (Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalis)

Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas

Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas. Aiškindamas šią konstitucinę nuostatą Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas (2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 22 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai); šis iš Konstitucijos kylantis bendrosios kompetencijos teismų veiklos teisinio reguliavimo imperatyvas *mutatis mutandis* taikytinas ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklos teisiniui reguliavimui (2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2007 m. spalio 22 d. nutarimas). Kartu pažymėta, kad toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, jog tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais; įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas minėtus santykius, turi paisyti Konstitucijos (2006 m. kovo 28 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai).

1.8.4.5.4. Seimo statutas

Žr. 5. Seimas.

1.8.4.6. Poįstatyminiai teisės aktai

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, taip pat poįstatyminiais teisės aktais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme, nebūtų grindžiamas įstatymais (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2009 m. birželio 22 d., 2013 m. lapkričio 6 d., 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimai). Poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimai). <...>

Konstitucinio Teismo aktuose taip pat konstatuota, kad įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 2004 m. kovo 5 d., 2014 m. gegužės 9 d. nutarimai).

Pojstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kylantis reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos *inter alia* reiškia, kad pojstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais (*inter alia* 2007 m. rugsėjo 6 d., 2012 m. balandžio 18 d., 2013 m. vasario 20 d. nutarimai).

Kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarime, tai, kad Seimas, priimdamas pojstatyminius teisės aktus, nesilaiko Konstitucijos ir Seimo statuto, reiškia, jog yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuojantis teisės aktų hierarchiją.